

04/261

KURBANOGLU, S. Serap: An overview of information literacy studies in Turkey = Int.Inf.Lib.Rev. 36.vol. 2004. 1.no. 23–27.p. Bibliogr.

Az információs jártassággal foglalkozó kutatások Törökországban

Használók képzése -iskolában; Használók képzése -felsőoktatásban; Könyvtártudományi kutatás

Annak ellenére, hogy az információs jártasságnak jelentős mennyiségű irodalma van, a törökországi kutatások száma kevés. A jelen cikk kronológiai sorrendben mutatja be ezeket. Az információs jár-

tasságról szóló tanulmányok hatása sem megfelelő. Az információs technológia közvetlen alkalmazása a jó pénzügyi, személyzeti és technikai ellátottsággal rendelkező magániskolákra és -egyetemekre korlátozódik. Sokan látják a kérdés fontosságát, és jó szándékú kísérletek is történnek az információs jártasság oktatásának meghonosítására, azonban az ország iskolái és közkönyvtárai még nem rendelkeznek a megfelelő feltételekkel. Törökországban az egyetemi könyvtárak lennének a legalkalmasabbak oktatási programok kifejlesztésére és karbantartására.

(Autoref.)

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Digitalizálás

04/262

CAFFO, Rosella: Il progetto MINERVA: verso un coordinamento europeo per la digitalizzazione del patrimonio culturale = Accad. Bibl.Ital. 70.a. 2002. 1.no. 5–12.p.

Res. angol nyelven

A MINERVA projekt: a kulturális örökség digitalizálásának európai koordinációja felé

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv

Az Európai Bizottság (EB) „Információs társadalomért” főigazgatóságának egyik kiemelt célja az eu-

rópai kulturális örökség digitalizálási politikáinak koordinálása, az e-Európa cselekvési terv 2000-ben történt elfogadásával pedig az új technológiáknak a kulturális javakkal kapcsolatos felhasználása még szélesebb keretek közé került. A cselekvési terv egyik célja a globális hálózatokra feltehető európai tartalmak létrehozása, a digitális technológiák nyújtotta lehetőségek teljes kihasználása révén.

2001-ben az EU svéd elnöksége – az EB-vel együttműködve – Lundban rendezett összejövetelt a tagországok szakértői számára e kezdeményezések fő aspektusainak elemzése és ajánlások megfogalmazása céljából. Az európai koordináció fenntartása és a Lundban megfogalmazott elvek megvalósulása érdekében készítette el javaslatát az olasz kulturális

minisztérium, melyet elfogadtak, s formálisan 2002 márciusában elindult a Minerva projekt.

A projekt fő célja, hogy az EU tagországi kulturális minisztériumaiból álló hálózatot hozzon létre az európai kulturális örökség digitalizálása terén folyó munkálatok megvitatása, összehasonlítása és harmonizálása érdekében. Elsőként a belga, finn, francia, spanyol, svéd és brit minisztérium csatlakozott, majd részvételi szándékát jelezte a görög, dán, portugál és ír minisztérium is. A tevékenységet Olaszország koordinálja, a cél – természetesen – valamennyi tagország bekapcsolása a hálózatba.

A Minerva projekt két szinten: politikai és technikai síkon működik. Az emelt szintű részvételnek köszönhetően a vonatkozó nemzeti programok koordinálása mellett szerződéseket, megállapodásokat hoz létre más európai országokkal, nemzetközi szervezetekkel, a digitalizációs szektor különféle szereplőivel. Technikai szinten ajánlásokat, irányelveket dolgoz ki a digitalizálás, a metaadatok, a megőrzés és a tartalmak hosszú távú hozzáférhetősége terén.

(Mohor Jenő)

04/263

MATHIAS, Eileen: Anatomy of a digitization project = Libr.J.Supplement. Winter 2004. 2–7.p.

Egy digitalizálási projekt anatómiája

Digitalizálás; Múzeumi könyvtár

A philadelphiai Természettudományok Akadémiájának (Academy of Natural Sciences) Ewell Stewart könyvtára több mint 200 ezer kötetes, 1812-es alapítású múzeuma pedig az USA legelső, máig működő gazdag természettudományos gyűjteménye. A minél jobb hozzáférhetőség érdekében döntés született a könyvtár legértékesebb könyveinek és kéziratainak a digitalizálásról. A munka anyagi alapját az IMLS-hez (Institute of Museum and Library Services) beadott pályázatuk teremtette meg. A

program 2000-ben kezdődött, és 2002 decemberében a feldolgozott 10 ezer képfájl többsége felkerült az internetre.

Noha minden projekt más és más feltételekkel indul, ugyanazokat a lépéseket kell megtennie valamennyinek. A cikk a könyvtár első digitalizálási programját mutatja be részletesen: milyen kérdésekkel foglalkoztak, milyen döntések születtek, melyik megoldás működött és melyik nem, mit akarnak ezután tenni; nagyon fontos a körültekintő előkészítés, az eddigi tapasztalatok összegyűjtése, a technikai eszközök, a hálózati megjelenés, a kép-formátum kiválasztása, a metaadatok problémakörének és a szerzői jogi kérdések tisztázása, a majdani migráció megtervezése, és természetesen a folyamatos tanulás, tájékozódás. Az 5. oldalon olvasható a tanulmány szövegébe ékelődve egy a digitális képekről szóló írás (Librarian eye for the digital image), ami további fontos ismereteket és megfontolásokat tartalmaz.

(Murányi Lajos)

04/264

OVERHAUSER, Otto: Digitale Langzeitarchivierung als Thema internationaler Institutionen und Organisationen: Ein bibliotheksorientierter Überblick = Z. Bibliothekswes. Bibliogr. 50.Jg. 2003. 6.no. 303–314.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A hosszú távú digitális megőrzés mint a nemzetközi szervezetek és intézmények kiemelt témája: könyvtári szempontú áttekintés

Állományvédelem; Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Megőrzés

A hosszú távú digitális archiválás nemcsak a nemzeti információs központok feladata, hanem nemzetközi intézmények és projektek is foglalkoznak vele. A cikk tizenhárom olyan nemzetközi és európai szervezet ezzel kapcsolatos tevékenységét mér-

te fel és kommentálja, amelyek oktatással, tájékoztatással, illetve a könyvtárüggyel foglalkoznak. A felmérésekből kiderült, hogy ezek a szervezetek egészen mostanáig főleg az alapvető, elméleti kérdésekkel foglalkoztak, és konkrét megvalósítás csak ritkán született – a gyakorlati tennivalókat nagyrészt a jövőre halasztották.

(Autoref.)

Lásd még 184, 222, 279

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

04/265

ANDRÉ, Sabine: Images numériques: quels formats, quelles caractéristiques, pour quels usages? = Documentaliste. 40.vol. 2003. 6.no. 382–386.p.

Digitális képek: formátumok, jellemzők, alkalmazási javaslatok – az ADBS szemináriuma, 2003. okt. 6.

Formátum -gépi; Képanyag; Továbbképzés

A cikkben ismertetett szeminárium számos olyan kérdéssel foglalkozott, amelyet könyvtárosok, különösen audiovizuális könyvtárosok gyakran feltesznek a digitális képek formátumaival, technikáival és munkafolyamataival kapcsolatban. Az előadók ismertették a digitalizálás technikai alapjait, és gyakorlati tapasztalataik alapján bemutatták, hogyan kell megfogalmazni az álló és mozgóképek szkennelésének feltételeit. A záró kerekasztal-beszélgetés témája az volt, hogy a digitális környezet irányába tett elmozdulás milyen következményekkel jár az információs szakemberek számára.

(Autoref.)

04/266

LELIKOVA, N.K.: Sozdanie elektronnoj bibliografičeskoj produkcii v naučnyh bibliotekah = Bibliografija. 2003. 6.no. 4–11.p.

Elektronikus bibliográfiai termékek előállítását a tudományos könyvtárakban

Dokumentációs feldolgozás; Elektronikus publikáció; Szakbibliográfia; Tudományos és szakkönyvtárak

A bibliográfiákkal foglalkozó szakemberek számára ma a legnagyobb kérdés, milyen irányban fog ez a szakterület fejlődni. A valamikori önálló tevékenységnek a könyvtár csak az egyik helyszíne volt, ahol ezt művelték. A számítógépes technológia terjedésével azonban ismét eltávolodik a könyvtártól. Változik a bibliográfia munka szervezése, a folyamatok, az egész tevékenység struktúrája, ennek következtében más értelmezést kapnak az alapfogalmak is. Az elektronikus bibliográfia az információs szolgáltatásban nem a legfontosabb feladat, nehéz a bibliográfiai jelenségeket elkülöníteni.

Az Orosz Nemzeti Könyvtárhoz (ONK) hasonló nemzeti tudományos könyvtár modellként szolgálhat a munkafolyamatok vizsgálatához, beleértve a bibliográfiai információk áramlását. Ezért az ilyen könyvtár egyik fő feladata a bibliográfiai jelenségek változásának tudományos vizsgálata, a bibliográfiai tevékenység tudományos alapokon történő irányítása, további fejlődésének előrejelzése a könyvtárak és egyéb intézmények számára.

A bibliográfia tevékenység két egymással összefüggő, de elkülöníthető folyamatot jelent: a bibliográfiai források előállítását és szolgáltatását. A könyvtárakban általában ezeket a feladatokat két osztály végzi. Az 1970–1980-as években a nagy könyvtárakban kiemelt irányként kezelték a bibliográfia készítést, a nyomtatott mutatók összeállítását. A tudományos munkatársak elsősorban ezekből tájékozódtak, ezért annyira fontosnak tartották, hogy sok esetben az intézeti vezető tudományos ügyekért felelős helyettese irányította a részleget. Már ebben

az időben világos volt, hogy szükség van a könyvtárak összefogására, a bibliográfiai tevékenység koordinálására. Számos olyan alapvető munka készült, amelyek mind a mai napig használatosak. Természetes volt, hogy a szolgáltatásra is nagy figyelmet fordítottak. Ugyanakkor a számítógépesítés során a bibliográfiai osztályok a sor végére kerültek. Kivételt jelentett az Orosz Tudományos Akadémia Sziberiai Részlegének tudományos-műszaki könyvtára, ahol a bibliográfiai adatbázisok készítését és szolgáltatását egy időben fejlesztették. Már az 1980-as évek elején a hazai és külföldi folyóiratok cikkeinek feldolgozásával épültek az adatbázisok, amelynek alapján tágabb és szűkebb témákban egyaránt készültek a kiadványok.

Az igazi számítógépesítés a PC-k megjelenésekor kezdődött, bár a bibliográfiai osztályok általában utolsóként kaptak gépeket és programokat. Az is előfordult, hogy egy osztályon belül különböző feladatokhoz más-más programot használtak. Általában elmondható, hogy a számítógépeket elsősorban szövegszerkesztésre, a bibliográfiai kiadványok nyomdai tükrének előállítására használták. A fellendülést az 1990-es évek második felében a különböző támogatások (Soros-alapítvány, Orosz Humanitárius Tudományos Alap, Orosz Alapvetési Alap) és az orosz Kulturális Minisztérium által irányított projektek hozták meg.

A bibliográfiai produktumok összetétele jelentősen megváltozott. A nyomtatott kiadványok mellett egyre több az elektronikus állomány. Az ONK honlapján (<http://www.nlr.ru>) elérhető katalógus jó példaként szolgál. A nyomtatott kiadványokat és az elektronikus katalógust párhuzamosan állítják elő, mivel a nyomtatott bibliográfiák iránti igény messze meghaladja az elektronikus katalógusokét. A bibliográfiai termékek között több katalógus is van, amelyek a könyvtár különböző állományait és különgyűjteményeit tárják fel. A könyvtár bibliográfiai és helytörténeti osztálya építi az adatbázist, a nyomtatott kiadványok ennek alapján készülnek.

Az Orosz Állami Könyvtárral együtt készül az 1728–1917 között folyóiratok adatait tartalmazó adatbázis. Az adatbevitel RUSMARC formátumban történik, az adatbázis elérhető lesz az interneten, de addig sok kérdést kell még megoldani.

A bibliográfiai adatbázisokat egyelőre csak szolgálati célokra lehet igénybe venni, külső felhasználók nem férhetnek hozzá. Kísérletképpen az irodalmi olvasóteremben elérhetővé tették Az orosz írók és költők bibliográfiai adatbázist, de nem volt rá igény. Másrészt, amikor az adatbázis alapján a kiadványokat készítik, a munka folyamatába beépül a korrektúra. Az ekkor talált hibákat azonban az adatbázisban is ki kellene javítani, és az adatbázist folyamatosan napra készen tartani. Egy munkatársnak az ONK bibliográfiai osztályán csak ez a feladata.

Az ONK bibliográfiai adatbázisait saját honlapja mellett az Orosz Könyvtárosok Egyesületének honlapján és más helyeken is elérhetővé teszi. Mivel még ezen a területen is kevés a tapasztalat, a *Szovjet társadalom emlékiratokban és naplóiban* c. bibliográfia kihelyezése sok gondot okoz.

Bár többen állítják, hogy a számítógépes technológia, az elektronikus katalógusok ki fogják szorítani a bibliográfiai adatbázisokat és kiadványokat, a gyakorlat nem ezt igazolja. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy a bibliográfiai munka nem mechanikus dokumentumfeldolgozás, hanem szellemi erőfeszítéseket igénylő szemantikai folyamat, akkor a jó minőségű bibliográfiai információkra, és következésképpen a bibliográfusokra még sokáig szükség lesz.

(Viszocsekné Péteri Éva)

OLTMANS, Erik: Legal deposit of digital materials = LIBER Q. 13.vol. 2003. 1/4.no. 281–289.p.

A digitális dokumentumok köteleespéldányainak kezelése a holland nemzeti könyvtárban

Elektronikus dokumentum; Köteleespéldány; Megőrzés; Munkafolyamat; Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások

A holland Királyi Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek, KB) 1994-től fogad köteleespéldányként elektronikus dokumentumokat, és 1995 óta folytat együttműködési tárgyalásokat a kiadókkal. A Holland Kiadók Egyesületével 1999-ben írtak alá megállapodást arról, hogy a kiadók az elektronikus kiadványokat letétbe helyezik a KB-ban. A megállapodás az offline és az online kiadványokra egyaránt vonatkozik, és korlátozott hozzáférést (helybeni megtekintést) határozott meg. (Folyamatban van egy új üzleti modell kidolgozása.)

A letéti rendszer tökéletesítésére indult a DNEP (Deposit for Netherlands Electronic Publications) projekt 1999-ben. Ennek keretében meghatározták egy szabványokon alapuló (ISO Reference OAIS), hosszú távú, méretezhető, bővíthető és rugalmas számítógépes rendszer követelményeit, majd egy európai tender során 2000-ben az IBM *The Netherlands – Global Services* rendszerének beszerzésére és két év alatti megvalósítására kötöttek szerződést. E két év alatt kialakították az elektronikus kiadványok kezelésének munkafolyamatait, és megtervezték a katalógus-interfészeket stb. A DIAS (Digital Information Archiving System) rendszer 12 TeraByte kapacitású, 500 TeraByte-ig bővíthető, a szolgáltatás neve e-Depot. Kialakítása hatalmas munkát rótt a feldolgozókra és az informatikusokra egyaránt.

2003 elején az Elsevier, a Kluwer és az SDU kiadó megegyezett a KB-val elektronikus kiadványainak hosszú távú digitális archiválásáról; jelenleg a 2200

folyóirat cikkeinek betöltése zajlik metaadataikkal egyetemben.

Az e-Depot kezelni tudja az e-kiadványok különböző verzióit. Úgy döntöttek, hogy a párhuzamos (digitálisan és nyomtatott formában is megjelenő) kiadások esetén csak a digitális változatot dolgozzák fel, és csökkentik a manuálisan feldolgozott hordozókon őrzött digitális kiadványok mennyiségét.

Az e-Depot funkciója a tárolás és a digitális állományvédelem. A technikai infrastruktúra a következő feladatokat látja el: e-kiadványok fogadása és előzetes feldolgozása, azonosítók generálása és feloldása, a kiadványok keresése, a használók azonosítása, hitelesítése stb. Az e-Depot offline és online dokumentumokat egyaránt fogad. Az előbbieket manuálisan installálják a szükséges szoftverrel együtt, majd fájlokat egy ún. referenz-munkállomásra (Reference Workstation, RWS) másolják át, illetve a tartalmat képi formában őrzik (az operációs rendszert is beleértve). A manuális bibliográfiai leírás elkészítése után a képet betöltik az e-Depotba, a használó számára pedig a képet visszakeresik, és egy RSW-re installálják. Az online kiadványok mágnesszalagon vagy ftp segítségével érkeznek be a KB-ba, mindkét esetben egy elektronikus postahivatalba. A tartalmat meghatározott szempontok szerint ellenőrzik, és hiba esetén egy hibajavító adatbázisba (BER) továbbítják. (Pillanatnyilag ez az egyetlen teendő, amit kézzel végeznek.) Ha a tartalommal minden rendben van, a tartalmat és a metaadatokat összeapcsolják egy ún. Publisher Submission Package (PSP)-ben, és a DIAS rendszer ún. batch builder részében feldolgozzák, azaz a kiadók által készített bibliográfiai leírásokat a KB formátumába (Dublin Core-szerű XML) konvertálják, és hozzáteszik a nemzeti bibliográfiai azonosító számot. A tartalmat az e-Depotban, a metaadatokat a KB katalógusában tárolják. A használó lekérdezheti a katalógust, és előhívhatja a kiadványok teljes szövegét (kiadói korlátozás esetén az azonosítást és a hitelesítést követően).

A hosszú távú megőrzés és az állandó elérhetőség érdekében a NEDLIB projekt irányelveit (Guidelines for setting up a deposit system for electronic publications), valamint a négyrétegű (adatformatum, megtekintés, operációs rendszer, fizikai reprezentáció) PLM-modellt (Preservation Layer Models) és annak alkalmazását (Viewpath), valamint a Safe Place archiválási környezetet használják.

A KB és az IBM közös fejlesztése az LTP Preservation Manager, amely az összes fájltypus esetében meg tudja oldani tárolt formátumok nyomon követését, a műszaki metaadatok kezelését és annak jelzését, ha valamelyik dokumentum olvashatósága a hardver vagy a szoftver elavulása miatt veszélyben van, és ezért konverzióra, migrációra vagy emulációra szorul. A megoldás prototípusát Universal Virtual Computernek (UVC) hívják. Ezen a területen még sok kutatásra és fejlesztésre, a legkülönbözőbb intézmény-típusok együttműködésére van szükség.

(Hegyközi Ilona)

04/268

ROOS, Annikki: FinnOA levittä Open Access-tietoisuutta Suomessa = Signum. 2004. 1.no. 4–5.p. Bibliogr.

Az Open Access folyóiratok lehetőségei Finnországban

A referátum tartalmazza Eija Poteri cikkének információit is (Signum, 2004/1. 6–8.p.)

Elektronikus folyóirat; Hozzáférhetőség

A skandináv országokból összegyűlt könyvtárosok és tudományos kutatók 2004 januárjában Helsinkiben tanácskoztak az elektronikus, szabadon hozzáférhető (OA) folyóiratok bevezetésének elvi és technikai kérdéseiről. Finnországban 2003 eleje óta a FinnOA elnevezésű munkacsoport foglalkozik a vezetett kiadványok előkészítésével és az OA tevékenységi modell megismertetésével.

A munkacsoport vezetője előadta, hogy a teljes szövegű cikkeket tartalmazó Elektra adatbázis, amelynek tartalma az Arto folyóirat-adatbázison keresztül érhető el, potenciális alapja lehet az OA-folyóiratoknak. Nehézséget jelent azonban, hogy az Arto adatbázisba kalács-alapon, túlmunkában indexelik a lapokat, és ez azt jelenti, hogy az OA-folyóiratokat csak költségtámogatás esetén tudják vállalni. A másik kérdés pedig az, hogy a tudományos folyóiratok mennyire mutatnak hajlandóságot az átállásra, számukra ugyanis nélkülözhetetlen az előfizetésekből befolyt pénz, mivel ennek alapján kapják jelenleg az állami támogatást. Meg kell tehát változtatni az állami támogatás alapelveit, oly módon, hogy a hálózathasználat legyen a mérce. Másrészt mivel maga a kutató vagy a háttérintézménye fizeti a tanulmány hálóra kerülési költségét, ezt már a kutatási projekt támogatásának a megpályázásakor figyelembe kell venni, a támogatóknak pedig magát a kiadást is a projekt lényeges részének kell tekintenie, és arra külön összeget kell jóváhagynia.

A skandináv országok miniszteri tanácsa finanszírozza azt a kutatást, amely arra irányul, hogyan tehetnének jobban láthatóvá ezek az országok tudományos eredményeiket. Ugyanakkor azt is fontosnak tartják, hogy a szóban forgó nyelvek továbbra is megmaradjanak a tudomány nyelvének, legalábbis a humán és társadalomtudományok területén. Folyamatban van egy közös skandináv humán és társadalomtudományi portál kialakítása: itt a nemzeti nyelveken megjelent cikkekhez angol nyelvű rezümék csatlakoznak.

A konferencia döntő fontosságúnak tartja, hogy a minőségi kontrol az OA-folyóiratoknál is megmaradjon, azaz ne legyen elegendő szempont a felvétele, hogy a szerző megfizeti a közlési díjat.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 189, 190–191, 223, 268, 277